

Lagutskottets betänkande

1981/82:21

om uthyrning av fonogram

Ärendet

I betänkandet behandlas motion 1981/82:1237 av Marianne Karlsson (c) och motion 1981/82:1708 av Lennart Andersson m. fl. (s).

I motion 1237 yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utredning av verksamheten med uthyrning av grammofonskivor och behovet av ändrade regler i upphovsrättslagen.

I motion 1708 yrkas att riksdagen hos regeringen begär att upphovsrättsutredningen får i uppdrag att snarast lägga fram förslag till lösning av de problem som en ökad uthyrning av grammofonskivor för med sig.

Gällande rätt

Regler om författares, kompositörers och konstnärers rätt till sina verk finns i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Upphovsrättslagen bygger liksom motsvarande lagar i Danmark, Finland och Norge i stor utsträckning på internationella konventioner som syftar till att ge uphovsmännen skydd oberoende av nationalitetsgränser. Bland dessa konventioner kan nämnas Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk, som tillkom år 1866 och reviderades i Paris år 1971, Världskonventionen om upphovsrätt från år 1952, reviderad i Paris år 1971, Romkonventionen för skydd åt utövande konstnärer, framställare av fonogram samt radioföretag från år 1961 samt en konvention år 1971 rörande skydd för framställare av fonogram mot olovlig kopiering av deras fonogram. Med fonogram avses inte bara grammofonskivor utan alla slags ljudupptagningar, exempelvis bandinspelningar och ljudband till film.

Sverige är anslutet till dessa konventioner, vilket i princip innebär att svenska verk får skydd i andra konventionsländer och verk från sådana länder åtnjuter i Sverige samma skydd som upphovsrättslagen ger svenska verk.

Upphovsrättslagen ger skydd inte bara åt alster av uphovsmannens andliga, skapande verksamhet, s. k. egentlig upphovsrätt, utan även åt vissa rättigheter som står uphovsrätten nära, s. k. närstående rättigheter. Sådana närstående rättigheter avser bl. a. utövande konstnärers, t. ex. musikers, skådespelares och fonogramframställares, intressen.

Den egentliga uphovsrätten omfattar enligt 1 § uphovsrättslagen "litterärt eller konstnärligt verk" (auktorverk). Utöver att vara av litterär eller konstnärlig art måste ett auktorverk ha uppnått vad man ibland brukar

kalla verkshöjd. Samma sak kan också uttryckas så, att en produkt är ett verk, om den praktiskt sett inte har kunnat framställas av två personer oberoende av varandra. Utanför skyddet faller därför idéer och uppslag (som flera kan tänkas komma på), vanliga nyhetsmeddelanden, vardagliga samtal, enklare nyttoföremål och andra prestationer av rutinmässig eller alldaglig karaktär. Vissa auktorverk, bl. a. allmänna handlingar, undantas helt från upphovsrätt.

Auktorverken indelas i två huvudkategorier, litterärt verk och konstnärligt verk. Många verk tillhör dock båda grupperna. Ett litterärt verk kan vara av skönlitterär (och då även av konstnärlig) art, t. ex. roman eller dikt. Det kan också vara av beskrivande art, såsom en vetenskaplig framställning eller en kvalificerad teknisk beskrivning.

Ett konstnärligt verk kan vara ett konstverk, dvs. alster av bildkonst (måleri, konstnärlig teckning, skulptur m. m.), byggnadskonst eller brukskonst. Det kan också vara ett musikaliskt verk (även när verket framträder i notskrift) eller ett sceniskt verk i den form verket framträder på scenen. I skriftform är det dock ett litterärt verk. Filmverk är en särskild kategori av enbart konstnärligt verk, skilt från sceniskt verk.

Auktorverken kan också indelas i originalverk (enligt 1 §) och bearbetningar (enligt 4 §). Som exempel på bearbetningar kan nämnas översättningar, självständiga omarbetningar av en bok, filmatisering av en roman, arrangerande av ett sångstycke som ett orkesterstycke samt vissa kvalificerade regiprestationer. Bearbetarens nytillskott till originalverket skall fylla kraven på ett verk. Dominerar nytillskottet över originalverkets innehåll, föreligger inte längre en bearbetning utan ett nytt och självständigt verk, skapat i fri anslutning till originalverket. Det kan nämnas att travestier och parodier i princip betraktas som nya och självständiga verk.

Ett auktorverk kan framträda i många olika former. Det kan vara fixerat på ett materiellt underlag, dvs. i ett exemplar. Exemplar av verket är inte blott en bok eller en målning som kan ge en omedelbar upplevelse av verket, utan också en grammofonskiva, en filmremsa, en trycksats, en matris osv., som endast medelbart kan ge en sådan upplevelse. Verket kan också framträda i obeständig form, t. ex. i uppläsarens ord, i tonerna av ett musikstycke, i bilden på filmduken eller televisionsskärmen. Alla former var verket framträder faller inom dess skyddssfär, även bearbetningar.

Upphovsrätt uppkommer utan några formaliteter, så snart upphovsmannen har gjort det skapade verket på något sätt tillgängligt för annan. En sådan uppkommen, ursprunglig upphovsrätt kan endast tillkomma den fysiska person som skapat verket. En juridisk person, t. ex. ett filmföretag, kan inte vara upphovsman.

Om inte annat visas får man anse den vara upphovsman som på sedvanligt sätt, t. ex. på en boks titelblad, har angivits såsom sådan. Är upphovsmannen anonym, äger utgivaren, om sådan är nämnd, och eljest förläggaren, företräda upphovsmannen, till dess denne träder fram (7 §).

När ett verk har flera upphovsmän, vilkas bidrag inte utgör självständiga verk, t. ex. då flera har skrivit en revyvisa, tillkommer upphovsrätten dem gemensamt, men de kan var för sig beivra intrång i rätten (6 §).

Upphovsrättens innehåll består av förfoganderätt, som i huvudsak skyddar det ekonomiska värdet av verket, och ideell rätt (*droit moral*), som i huvudsak skyddar det ideella värdet.

Förfoganderätten innebär enligt 2 § en principiell ensamrätt att utnyttja verket genom att framställa exemplar av verket (mångfaldiganderätt) och att göra verket tillgängligt för allmänheten.

Rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten kan uppdelas i två former. Den första är rätten att framföra verket offentligt (framföranderätten), den andra kan kallas "exemplarrätten".

Att framföra ett verk offentligt betyder att presentera verket för allmänheten i obeständig form, att läsa upp en dikt, spela ett musikstycke, visa en film, utsända ett verk i ljudradio eller television osv. Ett framförande är offentligt, när det sker på en plats, dit allmänheten äger tillträde. Härmed jämföras det fall, att framförandet anordnas i förvärvsverksamhet inför en större sluten krets, framför allt på en större arbetsplats (s. k. industrimusik).

Exemplarrätten är en rätt att förfoga över redan färdiga exemplar genom att sprida dem till allmänheten, dvs. till någon som inte tillhör den närmaste familje- eller vänskretsen eller att visa dem offentligt t. ex. i ett skyltfönster eller på en utställning. Upphovsmannens möjligheter att kontrollera spridningen av ett verk är emellertid inte obegränsade. Enligt 23 § får nämligen ett litterärt eller musikaliskt verk sedan det väl utgivits fritt spridas vidare, exempelvis genom uthyrning. Noter till musikaliskt verk får dock inte hyras ut till allmänheten utan upphovsmannens samtycke.

Upphovsmännens ensamrätt enligt 2 § är blott en huvudregel som är inskränkt genom ett antal stadganden i 2 kap. Utformningen av dessa stadganden grundar sig på en bestämd avvägning mellan upphovsmännens och samhällets intressen.

Undantagen i 2 kap. är vanligen utformade som "fria förfoganden", dvs. verket får utnyttjas utan tillstånd av upphovsmannen och utan ersättning.

Som exempel på sådana undantag kan nämnas att man får för enskilt bruk framställa enstaka exemplar av offentliggjort verk. Sådana exemplar får inte användas för annat ändamål.

För tillfälligt bruk får man vidare inom undervisningsverksamhet göra ljudupptagningar av offentliggjort verk: därvid får dock ej kommersiella grammofonskivor e. d. eftergöras.

De huvudsakliga reglerna om upphovsmannens ideella rätt (*droit moral*) återfinns i 3 §, som behandlar rätten att anges som upphovsman (*droit à la paternité*) och rätten att motsätta sig förvanskningar och andra angrepp mot verkets integritet (*droit au respect*).

Om upphovsrättens övergång finns regler i 3 kap. Alla regler är dispositiva och gäller därför endast när ej annat avtalats eller får anses avtalat.

Upphovsrätt kan, med undantag för *droit moral* enligt 3 §, helt eller delvis överlåtas. Överlåtelse av exemplar innebär i och för sig inte överlåtelse av upphovsrätt; den som äger ett konstverk innehar därför inte reproduktionsrätten till verket. Den till vilken upphovsrätt överlåtits får inte överlåta rätten vidare utom för det fall att rätten ingår i en rörelse och överläts i samband med denna. Härvid svarar dock överlåtaren fortfarande för avtalets fullgörande (28 §).

Efter upphovsmannens död äger reglerna om giftorätt, arv och testamente tillämpning på upphovsrätten, dvs. både föfoganderätten och *droit moral* övergår på arvingarna.

Skyddstiden för auktorverk är 50 år efter året för upphovsmannens död. För verk med gemensamt utövad upphovsrätt enligt 6 §, t. ex. ett filmverk, beräknas skyddstiden med utgångspunkt från den sist avlidne upphovsmannens död. Skyddstiden för anonyma och pseudonyma verk är i princip 50 år efter året för offentliggörandet (44 §).

Efter skyddstidens utgång är verken fria med undantag för att reglerna om skydd för klassiska verk i 51–52 §§ måste iakttas.

De s. k. *närstående rättigheterna* omfattar som ovan berörts bl. a. de rättigheter som tillkommer utövande konstnärer och fonogramframställare.

Med "utövande konstnär" avses en person som tolkar och levandegör ett verk, t. ex. musiker, sångare, skådespelare, uppläsare och dirigenter. Skyddet enligt lagen omfattar bara framföranden av litterära eller konstnärliga verk. Detta betyder att t. ex. imitatorer, akrobater och trollerikonstnärer i regel blir utan skydd eftersom de inte framför verk.

Reglerna om de utövande konstnärernas skydd finns i 45 § upphovsrättslagen. Skyddet har tre former, nämligen inspelningsskydd, utsändningsskydd och kopieringsskydd. Dessutom finns skydd för den utövande konstnärens ideella intressen.

Inspelningsskyddet innebär att man inte utan den utövande konstnärens samtycke får spela in hans framförande på grammofonskiva, film eller annan anordning genom vilken framförandet kan återges.

Utsändningsskyddet innebär att den utövande konstnärens framförande inte utan hans samtycke får sändas ut i ljudradio eller TV. Däremot är det fullt tillåtet att återge utsändningen via högtalare e. d. till allmänheten, t. ex. i restauranger. Skydd finns vidare mot direkt överföring vilket innebär att man inte utan den utövande konstnärens samtycke till allmänheten får förmedla ett framförande från den lokal där det sker till en annan lokal. Sådan överföring kan t. ex. ske genom kabel till allmänhet i den andra lokalen.

Kopieringsskyddet betyder att framförande som upptagits på grammofonskiva eller annan anordning genom vilken det kan återges inte utan den

utövande konstnärens samtycke får överföras till annan sådan anordning. Detta skydd varar i 25 år från det år när upptagningen gjordes.

Regler om skydd för fonogramframställare finns i 46 § upphovsrättslagen. Skyddet innebär att fonogrammet inte får kopieras utan samtycke av den som har framställt det. Det spelar ingen roll hur kopieringen sker, t. ex. genom avgjutning av en grammofonskiva eller genom överföring av ljuden på elektromagnetisk väg. Förbudet mot kopiering gäller under 25 år från det år när upptagningen gjordes. I likhet med utövande konstnärer har fonogramframställare vidare rätt till ersättning vid s. k. sekundärt bruk i radio- eller televisionssändning.

Liksom beträffande den egentliga upphovsrätten är det skydd upphovsrättslagen ger de närstående rättigheterna i vissa avseenden inskränkt. Sålunda får exempelvis inspelningar och kopieringar ske för enskilt bruk eller för undervisningsändamål.

De redovisade reglerna i upphovsrättslagen innebär bl. a. att exempelvis en olovlig kopiering av en grammofonskiva kan innebära en kränkning av flera olika intressen. Kopieringen kan sålunda kränka de rättigheter som tillkommer dels sångtextens författare och kompositören, dels eventuella förläggare, dels ock sångaren, musikerna och skivfabrikanten.

I upphovsrättslagen finns också bestämmelser om straff och skadeståndsskyldighet för den som i olika avseenden åsidosätter upphovsmannens rättigheter eller de närstående rättigheterna.

Uppsåttligt eller grovt oaktsamt intrång i upphovsrätten straffas med böter eller fängelse i högst sex månader (53 §). Även vid obehörig import kan straff följa. För straffbart intrång samt för intrång genom oaktsamhet som inte är grov skall vidare skäligt vederlag för nyttjandet utgå, dvs. i regel normalt honorar betalas, samt övrig ekonomisk eller ideell skada ersättas. Har intrånget skett i god tro, skall skäligt vederlag utgå (54 §). Brott som avses i lagen kan åtalas av allmän åklagare efter angivelse av målsäganden (59 §).

Vissa utredningar

Upphovsrättsutredningen (Ju 1976:02)

År 1970 tillsattes en samnordisk utredning med sakkunniga från Danmark, Finland, Norge och Sverige för att göra en allmän översyn av den upphovsrättsliga lagstiftningen, den s. k. nordiska upphovsrättskommittén. Kommittén avgav år 1974 ett delbetänkande med förslag till lagreglering av bl. a. fotokopiering och bandinspelning inom undervisningsverksamhet. Kommitténs förslag ledde för svensk del inte till någon lagstiftning. Nordiska upphovsrättskommittén upplöstes år 1976. I stället tillsattes åren 1976–77 i samtliga nordiska länder utom Island nationella utredningar för översyn av den upphovsrättsliga lagstiftningen.

Med stöd av regeringens bemyndigande den 4 mars 1976 tillkallades för svenskt vidkommande tre sakkunniga med uppdrag att se över upphovsrättslagstiftningen m. m. Genom beslut vid regeringssammanträde den 24 februari 1977 erhöll utredningen tilläggsdirektiv. Samtidigt utökades antalet sakkunniga till fem.

De direktiv upphovsrättsutredningen fick år 1976 byggde i huvudsak på riktlinjer som Nordiska ministerrådet antagit år 1975 för en översyn av den nordiska upphovsrättslagstiftningen. I riktlinjerna pekades på att den tekniska utvecklingen ständigt frambringa nya former för utnyttjande av upphovsrättsligt skyddade verk och att det var angeläget att de nya möjligheterna härvidlag togs till vara. Samtidigt framhölls att utvecklingen medfört att det blivit svårare för upphovsmännen att hävda sina rättigheter. Det uttalades att en allmän översyn av upphovsrätten borde göras. Vidare framhölls att det var rimligt att regelsystemet utformades på ett sätt som beaktade samhällets intressen av att upphovsrätten inte lade hinder i vägen för en önskvärd tillgång till upphovsrättsligt skyddade verk. Översynen borde avse inte bara upphovsmännens rättigheter utan också de s. k. närstående rättigheterna.

I direktiven till den svenska utredningen återgavs ministerrådets riktlinjer. Vidare framhölls bl. a. att riktlinjerna inte innebär några begränsningar såvitt avser de frågor som kan tas upp under utredningsarbetet samt att riktlinjerna är öppna och inte innebär att några vägar avvisas för att nå de syften som avses.

I tilläggsdirektiven år 1977 görs vissa förtydligande uttalanden till ledning för det fortsatta utredningsarbetet. Uttalandena hänför sig i huvudsak till vad som anförts i riktlinjerna om vilka lösningar som bör sökas för att man skall komma till rätta med de svårigheter och nackdelar som nuvarande regler skapar. Vidare understryks betydelsen av en fortsatt nordisk rättslikhet på området.

Upphovsrättsutredningen avlämnade år 1981 en promemoria (Ds Ju 1981:7) Skärpta åtgärder mot upphovsrättsintrång. I promemorian framläggs förslag till skärpningar av sanktionssystemet vid upphovsrättsintrång. Enligt promemorian motiveras ändringarna av den ökade framställningen och distributionen av olovligt tillverkade ljudinspelningar och videogram. På grundval av promemorian har regeringen i januari 1982 beslutat om en lagrådsremiss med förslag till skärpta åtgärder mot upphovsrättsintrång. En proposition i ämnet avses bli förelagd riksdagen under våren 1982.

I en skrivelse till upphovsrättsutredningen den 27 januari 1982 har STIM, Svenska tonsättares internationella musikbyrå, samt Svenska musikerförbundet och Svenska gruppen av International Federation of Producers of Phonograms and Videograms (IFPI) hemställt att utredningen med förtur utreder frågan om åtgärder mot uthyrning av fonogram. I skrivelsen framhålls att uthyrning beträffande grammofonskivor under senaste tiden ökat snabbt och att de som hyr skivorna bara har för avsikt att kopiera dem. Enligt organisationerna kommer uthyrningsverksamheten att leda till

negativa konsekvenser, särskilt när det gäller den s. k. smalare produktionen. Den redan nu dåliga situationen för inhemska kompositörer och utövande konstnärer m. fl. kommer härigenom att bli värre.

Mot bakgrund av bl. a. organisationernas framställning har upphovsrättsutredningen med förtur tagit upp frågan om de verkningar som uthyrningsverksamheten kan ha för rättighetsinnehavarna på det upphovsrättsliga området. Resultaten av övervägandena har redovisats i en promemoria, som genom en skrivelse den 2 mars 1982 överlämnats till regeringen.

I promemorian framhåller utredningen att det är ett viktigt samhällligt intresse att rättighetshavargrupperna på musikområdet – som redan hårt har drabbats av hemkopieringens verkningar – inte drabbas av ytterligare ekonomiska skadeverkningar på grund av en okontrollerad uthyrningsverksamhet.

Enligt utredningen kan självfallet uthyrningsverksamheten också ha vissa positiva effekter genom att den kan öka tillgängligheten av musiken, bredda musikintresset m. m. Dessa positiva effekter kan på inget sätt uppväga de skadeverkningar som upphovsmannasidan, fonogramproducenterna och musikergrupperna lider genom verksamheten. Därtill kommer, fortsätter utredningen, att en ökande uthyrning kan medföra att priset på skivorna på sikt måste höjas för att utgivning över huvud taget skall vara ekonomiskt försvarbar, vilket självfallet är negativt även för konsumenterna. Utredningen har därför kommit till slutsatsen att rätten till fri uthyrning av exemplar av musikaliska verk bör inskränkas i jämförelse med vad som nu gäller. Enligt utredningens uppfattning är denna fråga så viktig att ställning bör tas till den så snart som möjligt och utan att man avvaktar övrigt pågående arbete inom utredningen.

I promemorian föreslås att upphovsrättslagen ändras så att exemplar av musikaliska verk inte utan upphovsmannens samtycke får tillhandahållas allmänheten genom uthyrning eller därmed jämförlig rättshandling. Utredningen framhåller att syftet med ändringen är att upphovsmännen skall få kontroll och inflytande över den uthyrningsverksamhet som nu har tagit eller kan komma att ta en sådan omfattning att den kan skada rättighetshavarna och därmed också viktiga kulturpolitiska intressen. Genom ändringen ges möjlighet att genom avtal mellan rättighetshavare och uthyrare skapa en lämplig balans mellan allmänhetens behov av tillgång till musik och rättighetshavarnas berättigade krav på sin andel av intäkterna från uthyrningsverksamhet. En sådan reglering torde enligt utredningen också vara till fördel för den seriösa musikhandelns intressen.

Utredning av statens kulturråd

År 1979 slutförde statens kulturråd en kartläggning av fonogramområdet och framlade förslag till ökat statligt stöd till fonogramverksamheten. Kartläggningen och förslagen publicerades i en rapport från kulturrådet

(1979:1) Fonogrammen i kulturpolitiken. I rapporten behandlas bl. a. kopieringen av fonogram för enskilt bruk. Kulturrådet framhåller härvidlag att under de senaste åren lyssnande på ljudkassetter har tilltagit särskilt bland ungdomen. I denna grupp är lyssningen i dag mer omfattande än lyssningen på grammofonskivor. Kassetternas genombrott har enligt kulturrådet också gjort det lättare att kopiera fonogram för privat bruk. Denna kopiering är fullt legal, vilket den bör vara även i framtiden. Den för bl. a. med sig större möjligheter för individerna att sammanställa sina egna fonogram utifrån egna behov och önskemål. Den ökade kopieringen får emellertid, fortsätter kulturrådet, från fonogrampolitiska synpunkter negativa verkningar. I de fall kopiering ersätter ett inköp av fonogram sker ett inkomstbortfall för upphovsrättsinnehavare och fonogrambolag. Frågan om ersättning för detta bortfall förutsätter kulturrådet att upphovsrättsutredningen tar upp.

Kulturrådet konstaterar att en stagnation i fonogramförsäljningen inträtt åren 1977-1978, som till stor del kan förklaras med en intensifierad kopieringsverksamhet. Om möjligheterna att låna fonogram på biblioteken byggs ut kommer möjligheterna till kopiering att bli större än i dag med ett ökat inkomstbortfall för upphovsrättsinnehavare och fonogrambolag som följd. Detta kommer för fonogrambolagens del, framhåller kulturrådet, att innebära att allt fler produktioner inte bär sina egna kostnader, vilket medför ett minskat utbud. Denna minskning kommer att drabba den svenska produktionen i första hand eftersom denna utgivning i allmänhet enbart har Sverige eller Norden som marknad. Minskningen kommer också enligt kulturrådet att innebära att färre fonogram importeras. Det är sannolikt att minskningen i hög grad drabbar kulturpolitiskt angelägen produktion, vilket kommer att ställa stora krav på stöd från samhället.

Kulturrådet anser att det i princip är rimligt att de som kopierar fonogram privat får betala för samhällets stöd till upprätthållande av en mångsidig fonogramproduktion. Det är också i princip rimligt att upphovsmän och musiker får ersättning för det ekonomiska avbräck som vållas genom kopieringen. I vilka former detta skall ske bör klarläggas av upphovsrättsutredningen.

Vid sidan av en eventuell upphovsrättslig ersättning bör enligt kulturrådet en särskild avgift tas ut. Storleken och formerna för denna avgift bör i första hand fastställas i samordning med de förslag som väntas från upphovsrättsutredningen. Skulle en sådan samordning inte vara möjlig föreslår kulturrådet att en avgift på 2 öre per spelminut på oinspelade kassetter införs från 1 juli 1980, dvs. en avgift på 1:20 på den vanligaste typen av kassetter med 60 minuters speltid. Avgiften bör tas ut i grossistledet på sådana kassetter som levereras till detaljhandeln. En sådan avgift beräknas budgetåret 1980/81 inbringa bortemot 30 milj. kr.

Rapporten har överlämnats till utbildningsdepartementet och därefter remissbehandlats, varvid bl. a. upphovsrättsutredningen yttrat sig. Utredningen har i sitt remissyttrande betonat vikten av att rättighetsinnehavarna

får kompensation för konsekvenserna av hemkopieringen samt framhållit att utredningen med prioritet diskuterat frågan om införande av en upphovsrättsligt motiverad avgift på tomkassetter. Utredningen har vidare understrukt betydelsen av en samordning vid genomförandet av kulturrådets förslag och ett väntat förslag från utredningen.

Enligt propositionsförteckningen för våren 1982 avses en proposition med förslag om skatt på kassetband bli förelagd riksdagen.

I budgetpropositionen (1981/82:100 bil. 12, s. 152) anför utbildningsministern att en del av de intäkter som en sådan skatt kan ge bör användas för att finansiera ersättningar av olika slag med syfte att kompensera de negativa verkningarna av hemkopieringen. Han avser därför att i anslutning till den aviserade propositionen lägga fram förslag om dels direkt ekonomisk ersättning till grupper av rättighetsinnehavare, dels insatser av annat slag på bl. a. musikområdet.

Vissa riksdagsuttalanden

Vid 1980/81 års riksmöte behandlade utskottet motioner, vari dels begärdes åtgärder mot olovlig kopiering av fonogram, dels togs upp frågor om kompensation för hemkopieringen till upphovsmän m. fl. och till kulturlivet i stort. I sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1980/81:3) hänvisade utskottet till att upphovsrättsutredningen med förtur skulle komma att behandla frågan om den olovliga kopieringsverksamheten och hemställde att den aktuella motionen jämte utskottets betänkande i den delen skulle överlämnas till upphovsrättsutredningen. Beträffande spørsmålet om kompensation för hemkopieringen framhöll utskottet att den tilltagande hemkopieringen av fonogram leder till negativa konsekvenser såväl för upphovsmän och andra rättighetsinnehavare som för kulturlivet i stort. Enligt utskottets mening var det därför angeläget att åtgärder vidtogs i syfte att motverka de negativa följderna av hemkopieringen. Utskottet hänvisade till den utredning som gjorts av kulturrådet och som då var föremål för överväganden inom utbildningsdepartementet och förutsatte att det spørsmål som aktualiserats genom motionerna skulle få en tillfredsställande lösning som tillgodoser såväl de rent upphovsrättsliga intressena som de mera allmänt kulturpolitiska intressena. Något initiativ från riksdagens sida ansåg utskottet inte erforderligt och hemställde att motionerna skulle avslås.

Frågan om avgift på tomkassetter behandlades vid riksmötet 1980/81 också av skatteutskottet med anledning av motioner (SkU 1980/81:43).

Motionsmotiveringar

I motion 1237 framhålls att det genom tidningsartiklar kommit fram att några skivaffärer under den senaste tiden börjat hyra ut grammofonskivor. Verksamheten synes redan ha fått stor omfattning. Bl. a. uppgav en firma att

man på tio dagar hyrt ut mellan 300 och 500 skivor.

Eftersom hemkopiering är tillåtet och det är lätt att spela över musken på tomkassetter är risken stor enligt motionären för att en ökad uthyrning av grammofonskivor kommer att leda till en kraftig minskning av försäljningen av fonogram. Detta kommer självfallet att få svåra konsekvenser för skivhandlarna, men även upphovsmännen kommer att drabbas hårt. Motionären anser att en försäljningsminskning också kan leda till att skivbolagen inte vågar ge ut andra än kända namn och populära musikstycken, något som skulle vara negativt för hela vårt kulturliv.

Det är därför viktigt enligt motionären att denna nya verksamhet snarast möjligt blir föremål för översyn. En sådan översyn bör ske i upphovsrättsutredningen.

I motion 1708 hänvisas till riksdagsuttalandena i fråga om olovlig kopiering av fonogram och om hemkopiering. Motionärerna påpekar att det under den senaste tiden har dykt upp en ny verksamhet, som tidigare förekommit bl. a. i Japan och där vållat stora problem, nämligen uthyrning av grammofonskivor. Av tidningsartiklar framgår att de butiker som börjat med denna verksamhet fått en snabb expansion. Motionärerna anser att den som hyr en grammofonskiva lätt kan spela in musikverket på tomkassett och sedan vidarekopiera detta. En ökning av uthyrningsverksamheten kan därför enligt motionärerna få till följd en kraftig nedgång i försäljningen av grammofonskivor, vilket i sin tur torde leda till att skivbolagen inte vågar satsa på mindre kända artister och musikverk. Om verksamheten får fortsätta i ohämmad utsträckning får den således allvarliga konsekvenser för såväl upphovsmännen som för kulturlivet i stort.

Utskottet

I betänkandet behandlas två motioner om uthyrning av grammofonskivor.

Regler om författares, kompositörers och konstnärers rätt till sina verk finns i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Enligt lagen har den som skapat ett litterärt eller konstnärligt verk en rätt att förfoga över verket. Som litterärt verk räknas exempelvis texten till en visa. Till gruppen konstnärliga verk hör bl. a. musikaliska verk. Förfoganderätten innebär bl. a. att uphovsmannen ensam har rätt att utnyttja verket ekonomiskt genom att framställa exemplar av det, t. ex. grammofonskivor, och sprida exemplaren bland allmänheten. Ensamrätten är emellertid inskränkt i vissa avseenden. Sålunda är det bl. a. tillåtligt att framställa enstaka exemplar av ett offentliggjort verk för enskilt bruk. Som exempel härpå kan nämnas att en upptagning på en grammofonskiva förs över till ett kassettband för att användas hemma, s. k. hemkopiering. En annan inskränkning är att litterära och musikaliska verk som utgivits fritt får spridas

vidare exempelvis genom uthyrning. Noter till musikaliska verk får dock inte hyras ut utan upphovsmannens tillstånd.

I båda motionerna framhålls att några butiker nyligen börjat hyra ut grammofonskivor samt att de som hyr skivorna uteslutande gör detta i avsikt att spela över musiken på egna kassettband. Enligt motionärerna kan uthyrningsverksamheten komma att öka och medföra att försäljningen av grammofonskivor och inspelade kassettband minskar. En försäljningsminskning leder inte bara till förluster för upphovsmän och andra rättighetsinnehavare utan drabbar också kulturlivet i stort. I motion 1981/82:1237 yrkas att verksamheten med uthyrning av grammofonskivor och behovet av ändrade regler i upphovsrättslagen skall utredas. I motion 1981/82:1708 yrkas att upphovsrättsutredningen skall få i uppdrag att snarast lägga fram förslag till lösning av de problem som uthyrningsverksamheten för med sig.

Utskottet vill för sin del framhålla att den tekniska utvecklingen medfört att möjligheterna för privatpersoner att kopiera fonogram hemma ökat i väsentlig mån och på ett sätt som inte kunde förutses vid upphovsrättslagens tillkomst. En ökad kopiering leder till inkomstbortfall för upphovsmän och andra rättighetsinnehavare, bl. a. musiker, sångartister och fonogramproducenter. Även för kulturlivet i stort uppkommer det negativa konsekvenser, bl. a. genom att det ekonomiska utrymmet för produktion av fonogram med vissa typer av musik minskar.

Utskottet konstaterar i likhet med motionärerna att uthyrning av grammofonskivor på kort tid ökat kraftigt. Det finns i dag ca 30 uthyrningsbutiker i Sverige och samtliga har tillkommit under de senaste månaderna. Någon ersättning för uthyrningen utgår inte till uphovsmännen och andra rättighetsinnehavare. Uppenbarligen torde det stora flertalet av dem som hyr grammofonskivor göra detta i syfte att föra över det inspelade verket till kassettband. Som motionärerna framhåller leder enbart uthyrningsverksamheten till en minskning av fonogramförsäljningen. Verksamheten medför också att hemkopieringen av musikaliska verk ökar. Sammantaget får alltså verksamheten betydande negativa konsekvenser för rättighetsinnehavarna och kulturlivet i stort. Det finns därför enligt utskottets mening anledning att i görligaste mån försöka motverka de skadliga effekterna av verksamheten.

Som framgår av redogörelsen ovan har sedan motionerna väcktes STIM och vissa andra organisationer på det uphovsrättsliga området i en skrivelse den 27 januari 1982 till uphovsrättsutredningen (Ju 1976:02) begärt att åtgärder vidtas mot uthyrningsverksamheten. Utredningen har i en skrivelse den 2 mars 1982 till regeringen föreslagit att uphovsrättslagen ändras så att uthyrning av musikaliska verk och därmed jämförbara förfaranden inte får ske utan samtycke av uphovsmännen. Enligt utskottets mening är motionärernas önskemål tillgodosedda genom det förslag som sålunda framlagts. Utskottets vill understryka betydelsen av att proposition på grundval av förslaget snarast föreläggs riksdagen.

Med hänsyn till det anförda bör motionerna inte föranleda något initiativ från riksdagens sida.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1981/82:1237 och motion 1981/82:1708.

Stockholm den 9 mars 1982

LENNART ANDERSSON

Närvarande: Lennart Andersson (s), Bernt Ekinge (fp), Inger Lindquist (m), Ivan Svanström (c), Elvy Nilsson (s), Joakim Ollén (m), Arne Andersson i Gamleby (s), Martin Olsson (c), Ingemar Konradsson (s), Olle Aulin (m), Owe Andréasson (s), Marianne Karlsson (c), Bengt Silfverstrand (s), Margot Håkansson (fp) och Ingrid Segerström (s).